

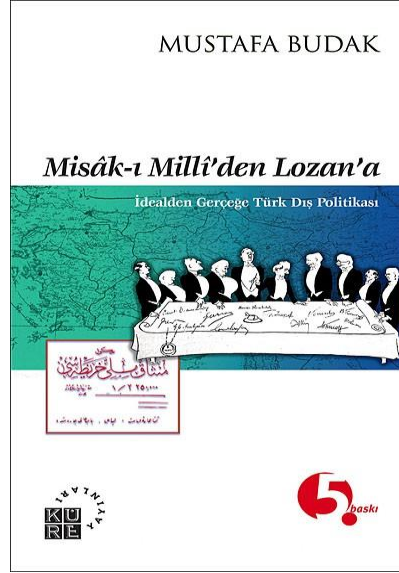
Makalenin geliř ve kabul tarihleri: 03.05.2018-24.09.2018

KİTAP TANITIMI

Barış ÖZİNAN*

Mustafa Budak, *Misâk-ı Millî'den Lozan'a İdealden Gerçeğe Türk Dış Politikası, 5. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2014.*

Misak-ı Milli'den Lozan'a İdealden Gerçeğe Türk Dış Politikası, Prof. Dr. Mustafa Budak tarafından kaleme alınmış ve ilk kez Küre Yayınları tarafından 2002 yılında basılmıştır. 2014 yılında beşinci baskısına ulaşan eserde; Önsöz, Giriş, İçindekiler, beş ana Bölüm, Sonuç, Ekler, Bibliyografya ve Dizin kısımları bulunmaktadır. Eserin içinde konu ile ilgili haritalara yer verilmiş ve bu durum esere görsel bir zenginlik kazandırmıştır. Eser, toplam 588 sayfadır.

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, E-posta: barisozinan@hotmail.com

Eserde beş ana bölüm sırasıyla; “Mütareke ve Müdafaa-i Hukuk” (s.11-89), “Misak-ı Milli” (s.91-185), “TBMM ve Sevr’den Lozan’a” (s.187-281), “Sonun Başlangıcı: Lozan Barış Konferansı” (s.283-436), “Yarım Mutluluk: Lozan Barışı ve TBMM” (s.437-495) başlıklarını taşımaktadır.

Giriş Bölümünde; Birinci Dünya Savaşı’na gelinceye kadar Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti’ne yönelik politikaları ve buna karşılık Osmanlı Devleti’nin izlemek zorunda kaldığı denge siyasetine değinilmiştir. *Birinci Bölümde*; Mondros Mütarekesi’nden sonra yaşanan iç ve dış siyasi gelişmeler belirtilmiştir. *İkinci Bölümde*; Misak-ı Milli’nin hazırlanmasında önemli bir aşamayı teşkil eden Erzurum – Sivas Kongreleri ile Heyet-i Temsiliye’nin İstanbul Hükümeti ile Amasya’da gerçekleştirdiği görüşmeler ve yine Heyet-i Temsiliye üyelerinin kendi aralarında (daha çok komutanlar arasında) yapmış olduğu toplantılar ele alınmıştır. Misak-ı Milli’nin ilanı öncesinde iç ve dış siyasi önemli gelişmeler, Misak-ı Milli’nin ilanı sürecinde Ankara ve İstanbul’da yaşananlar ve İstanbul’da Misak-ı Milli’nin ilanı konularına da yine bu bölümde değinilmiştir. Yazar tarafından Misak-ı Milli’nin tahlili yapılmış, kavramın anlamının ne olduğu açıklanmış, çeşitli kişilerin Misak-ı Milli tanımları belirtilmiş, Misak-ı Milli’nin oluşturmaya çalıştığı ülke sınırlarına yönelik hükümleri; Güney Sınırı (Irak ve Suriye Sınırı), Elviye-i Selase (Kars, Ardahan, Batum Sınırı) ve Batı Trakya başlıkları altında, haritalarla desteklenmiş bir şekilde incelenmiştir. Misak-ı Milli kavramının insan unsuru açısından neye dayandığı (etnik mi – dini mi?) belirtilmiş, Misak-ı Milli’nin bağımsızlık ilkesi üzerinde durulmuştur. İkinci Bölümün son kısmında, Osmanlı Devleti’nin Paris Barış Konferansı’na sunduğu 23 Haziran 1919 tarihli Muhtıra metni Misak-ı Milli ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. *Üçüncü Bölümün* ilk kısmında TBMM’nin niteliği üzerinde durulmuş, -çeşitli kaynaklarda çelişkili bilgiler verilen- Milletvekillerinin Misak-ı Milli üzerine yemin etmesi meselesi ele alınmıştır. İkinci kısımda, Sevr Antlaşması da dâhil Lozan Barış Konferansı’nın toplanmasına kadar Ankara Hükümeti’nin dış politikasıyla ilgili olarak TBMM’de gerçekleşen Misak-ı Milli eksenli tartışmalar değerlendirilmiştir. *Dördüncü Bölümde*; Lozan Barış Konferansı birinci dönem görüşmeleri ve konferansın kesilmesi ile ilgili olaylar ele alınmıştır. Bu çerçevede; Lozan’a gidecek TBMM heyetinin belirlenmesi, heyete verilecek talimatnamenin hazırlanması, Konferans öncesinde ve sırasında, Trakya, Boğazlar, Suriye sınırı, Musul meselesi, azınlıklar, mali ve iktisadi meseleler, kapitülasyonlar ve borçlar gibi önemli sorunlar hakkında TBMM’de yapılan tartışmalar ele alınmıştır. *Beşinci Bölümde*; Lozan Konferansı’nın kesintiye uğramasından sonra TBMM’de yapılan tartışmalar, İtilaf Devletleri ile Ankara Hükümeti arasında gerçekleşen nota teatileri, Lozan Konferansı’nın ikinci aşama görüşmeleri, Lozan Barış Antlaşması’nın

imzalanması, TBMM’de antlaşma hakkında söylenenler ve TBMM’nin Lozan Barış Antlaşması’nı onaylaması konularına değinilmiştir. *Sonuç bölümünde*; Osmanlı Devleti’nin, denge siyaseti ve İtilaf Devletleri’nin kendi aralarındaki çıkar çatışmaları neticesinde varlığını bir süre daha sürdürmeyi başardığı, Birinci Dünya Savaşı’ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti topraklarının Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası işgal edildiği, İstanbul Hükümeti’nin işgallere ılımlı tavrı karşısında halkın kendiliğinden harekete geçerek Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri’ni oluşturduğu ve bu cemiyetlerin barışa yönelik taleplerinin Misak-ı Milli metninin oluşumunda önemli bir etkisi olduğu belirtilmiştir. Osmanlı Devleti’nin Paris Barış Konferansı’na sunduğu 23 Haziran 1919 tarihli resmi “Müdafaaname”nin, Misak-ı Milli metninin oluşumuna kaynaklık eden en önemli belge olduğu vurgulanmıştır.

Yazar, genel olarak Misak-ı Milli’nin hangi iç ve dış siyasi şartlar içinde kabul ve ilan edildiğini, milletvekilleri üzerinde nasıl bir duyarlılığa sebep olduğunu analizlerle ortaya koymaya çalışmıştır. Misak-ı Milli metnini oluşturanların, kurtuluşun en önemli iki parametresi olarak ortak vatan ve ortak din kavramlarını öne sürdüklerine dikkat çekmiştir. Tarihi, kültürel ve dini içeriğe sahip bir ulus tanımı yapan Misak-ı Milli’nin bu yönüyle birleştirici vasfı sayesinde milli mücadelenin başarıya ulaştığı vurgulanmıştır.

Yazar, Misak-ı Milli olarak adlandırılan metnin ortaya çıkış serüvenini bir süreklilik olarak yorumlamaktadır. Bu iddiasıyla konuyla ilgili literatürdeki yaygın görüşün aksine, Misak-ı Milli prensiplerinin ilk defa Erzurum ve Sivas Kongreleri’nde belirlenmediğini, Misak-ı Milli’nin temelini Osmanlı Devleti’nin Paris Barış Konferansı’na sunmuş olduğu 23 Haziran 1919 tarihli resmi muhtıraya dayandığını ifade etmektedir. Bu düşünce hem kronolojik olarak hem sebep sonuç ilişkileri açısından tutarlıdır. Temmuz-Eylül 1919 tarihleri arasında Erzurum ve Sivas Kongreleri’ni yönlendiren asker ve sivil bürokrasinin, Haziran 1919’da Paris Barış Konferansı’na -Osmanlı Devleti Meclis-i Vükelası tarafından kabul edildikten sonra- sunulmuş bir metinden haberinin olmadığını söylemek en hafif ifade ile aymazlık olacaktır. Bu çerçevede yazar, 28 Ocak 1920’de Osmanlı Mebusan Meclisi’nin resmi olmayan bir toplantısında imzalanan Ahd-ı Milli Beyannamesi’nin oluşum sürecinde; 23 Haziran 1919 tarihli Osmanlı Devleti’nin resmi muhtırasının, Cenubi Garbi Kafkas Hükümet-i Muvakkate-i Milliyesi tarafından hazırlanmış olan 18 maddelik Anayasa’nın 2. maddesinin, Erzurum ve Sivas Kongresi kararlarının, Mustafa Kemal Paşa’nın 28 Aralık 1919 tarihinde Ankara’da yaptığı sınır çizen konuşmasının, 5 Ocak 1920 tarihinde ve sonrasında yeni seçilen milletvekilleri ile Temsil Heyeti arasında Ankara’da yapılan toplantıların, 19

Ocak 1920 tarihinde Hüsrev Bey'e verilen Müdafaa-i Hukuk Grubu Programı ile 21 Ocak 1920 tarihinde Rauf Bey'e gönderilen Müdafaa-i Hukuk Grubu Programının, İstanbul'da Hüseyin Kazım Kadri Bey'in öncülüğünde milletvekillerinin yaptığı "Ahd-ı Milli" çalışmalarının, dolayısıyla bunların hepsinin katkısının olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle yazarın olaylara yeni bir bakış açısı getiren, eski yaklaşımları tadil eden bir tavrı vardır.

Yazarın dikkat çekmeye çalıştığı konulardan bir diğeri ise Birinci Dünya Savaşı sonrasında parametrelerin değiştiği yeni bir düzenin kurulduğudur. Bu parametreler -ABD Başkanı Wilson'un henüz savaş bitmeden dile getirdiği- Self Determinasyon (Milletlerin kendi kaderini belirlemesi) ve Açık Diplomasi'dir. Anadolu'nun İtilaf Devletleri tarafından işgal edildiği bir dönemde, Osmanlı Devleti'nin Paris Barış Konferansı'na sunduğu 23 Haziran 1919 Muhtırası da dâhil olmak üzere, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin de sığındığı liman, Wilson'un Self Determinasyon ilkesi olmuştur.

Yazar; günümüzde bilgili bilgisiz herkesin üzerine yorum yaptığı, Orta Doğu'da yaşanan olaylar sebebiyle neredeyse yüz yıldır güncelliğini sürdüren Misak-ı Milli'nin yanlış bilinen yönlerini de vurgulamaktadır. Bu konuda genel kanaat, "*Misak-ı Milli sınırları*" diye adlandırılan net bir sınırın olduğu ve Milli mücadelenin amacının bu sınırları ele geçirmek olduğu yönündedir. Ancak yazar bu düşüncenin yanlış olduğunu, Misak-ı Milli'nin net bir sınırı olmadığını belirtmektedir. Misak-ı Milli ile ilgili bir başka yanlış bilgi de, sürecin başından sonuna kadar tek bir Misak-ı Milli metni olduğudur. Hâlbuki Misak-ı Milli'nin oluşumuna etki eden metinlere bakıldığında, 23 Haziran Muhtırası on bir, 19 Ocak 1920 tarihinde Hüsrev Bey'e verilen Müdafaa-i Hukuk Grubu Programı yedi, 21 Ocak 1920 tarihinde Rauf Bey'e gönderilen Müdafaa-i Hukuk Grubu Programı sekiz, 17 Şubat'ta Edirne Milletvekili Şeref Bey tarafından Osmanlı Mebusan Meclisi'nde okunan Ahd-ı Milli beyannamesinin son şekli altı maddedir. Yazarın bu analizi, günümüze kadar gelen ezberi bozmaktadır.

Misak-ı Milli'nin oluşumunda İstanbul-Ankara ayrılığı tezlerini çürüten yazar, süreç içinde çeşitli değişikliğe uğramış Misak-ı Milli metninin oluşumunda İstanbul ve Anadolu'nun katkılarını birlikte değerlendirmiştir. Milli Mücadele yıllarında, İstanbul Hükümetlerinin başında bulunan Ahmet İzzet, Ahmet Tevfik, Ali Rıza, Salih Hulusi gibi Paşalar hakkında Cumhuriyet döneminde kovuşturma yapılmamış olduğu düşünüldüğünde yazarın görüşlerinin bu konuda da tarihsel doğruyu yakaladığını belirtebiliriz.

Yazarın konulara yaklaşımından ve Bibliyografya kısmından geniş bir literatür taraması yapmış olduğu anlaşılmaktadır. Verilen bilgiler dipnotlarla desteklenmiştir. Bu anlamda eser, konuyla ilgili diğer eserlerle irtibat kurmakta, okuyucuda yeni kaynaklar bulmaya yönelik bir motivasyon sağlamaktadır. Eser yazılırken arşiv belgeleri, resmi yayınlar, hatıralar, gazeteler gibi ana kaynakların yanında konuyu değerlendiren kitap ve makale gibi eserler de incelemeye tabi tutulmuştur.

Eserin yazımında, ağır ifadelerden ve yoğun terminolojiden kaçınılmıştır. Anlaşılması kolay ve akıcıdır. Eserin tamamında asıl konu hep odakta tutulmuştur. Bu yönleriyle eser bir taraftan akademik vasfını korurken, diğer taraftan toplumun tamamına hitap edebilmektedir.

Misak-ı Milli'den Lozan'a İdealden Gerçeğe Türk Dış Politikası, Misak-ı Milli'nin Türkiye'nin barış şartlarını içeren bir program olduğunu, Misak-ı Milli ile İtilaf devletlerine -dünyada kurulmaya çalışılan yeni düzenin parametreleri çerçevesinde- siyasi bir mesaj verildiğini anlatmaktadır. Bu mesajın hazırlanma sürecinde Anadolu hareketi ile Osmanlı yönetiminin katkıları olduğu vurgulanmaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın gerek Erzurum ve Sivas Kongrelerinde, gerekse hazırlamış olduğu Müdafaa-i Hukuk Grubu Programlarında yer alan "*mütareke hattı dâhilinde*" şeklindeki dar sınır ifadesi, Osmanlı Devleti'nin siyaset ve bürokrasi anlayışı çerçevesinde Osmanlı Mebusan Meclisi'nde "*mütareke hattı dâhilinde ve haricinde*" şeklinde geniş bir sınır ifadesine dönüştürülmüştür. Yazara göre Misak-ı Milli, 1919-1920 şartlarında hazırlanarak gerçekleştirilmeye çalışılmış bir idealdir. Milli Mücadeleyi yönetenler, 1922 sonrası devletin yönetimini ele geçirdikten sonra yüz yüze kaldıkları reel politik karşısında "*önce barış*" diyerek Misak-ı Milli anlayışında bir yumuşama eğilimi göstermişlerdir. Böylece Misak-ı Milli, barışı gerçekleştirmek için müzakere edilebilir talepler şeklinde algılanmaya başlayacaktır. Bu anlayış Lozan Barış Konferansı'nda Türkiye'nin bekası için Boğazlar'dan, Arap topraklarına, Batı Trakya'dan, İskenderun'a, Adalara, fedayı getirecektir.

Misak-ı Milli'nin ortak vatan ve ortak din vurgusunun önemini ön plana çıkaran yazar, bu parametrelerin Anadolu coğrafyasında toplumsal barışı gerçekleştirecek unsurlar olduğunu belirtmiş ve günümüzde yaşanan Güneydoğu/Kürt sorunlarının çözümü açısından kıymetli olduğunu vurgulamıştır. Bu yönüyle, Misak-ı Milli'den Lozan'a İdealden Gerçeğe Türk Dış Politikası, sadece geçmişi anlatmamakta, günümüzde ve gelecekte Türkiye'nin Dış Politikası ve Uluslararası İlişkileri konusunda akademik çalışma yapacak veya bilgi edinmek isteyen herkes için, temel bir başvuru kaynağı niteliğindedir.

